

'Christelijke religie helpt ons met mislukking en dood te leven én het verlorene in eer te herstellen.'

Herman De Dijn ondergraaft neohumanistische ethiek van Joep Dohmen Authentieke levenskunst heeft religie nodig

Als tegengewicht voor de ondraaglijke lichtheid van de postmoderne lifestylecultuur pleit Joep Dohmen voor neohumanistische levenskunst. Maar volgens Herman De Dijn kun je daarmee niet tot positieve vrijheid of tot een adequaat antwoord op vragen over mislukking en dood komen.

Herman De Dijn

Ook binnen het humanisme gaan almaar meer stemmen op die de ondraaglijke lichtheid van de postmoderne lifestylecultuur aan de kaak stellen. Een van die stemmen is Joep Dohmen, universitair docent aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht. De kritiek van Dohmen op de huidige maatschappij is niet mals: „De actuele samenleving wordt gedomineerd door twee 'idolen': de mythe van de autonomie en de plicht tot geluk. In feite gaat het om twee neoliberale dwangbeelden die het gebrek aan autonomie en de actuele zinloosheid maskeren.”

De meeste mensen beschikken helemaal niet over zichzelf en zijn op schrijnende wijze afhankelijk, verregaand aangepast aan de marktnormen van welzijn en (schijn)geluk. Dohmen is het eens met Pascal Bruckner die het in zijn boek *Gij zult gelukkig zijn!* (2002) heeft over „de gruwelijke waarheid van het moderne hedonisme en geluksstreven”. Zoals je op basis van de titel van Dohmens boek zou kunnen zeggen, leidt dat tot een verschrikkelijke onverschilligheid.

De door de markt gepropageerde lifestylecultuur wordt ontmaskerd in een hoofdstuk met de kop 'Waarom de populaire levenskunst niet deugt'. In het beste geval verzandt die levenskunst in oppervlakkige pleidooien voor positief denken en zelfmanagement of in een geflirt met zenboeddhisme en 'spiritualiteit'. Daartegenover wil de auteur de neohumanistische ethiek van de filosofische levenskunst stellen die speciaal in een neoliberale samenleving nodig is. De liberale moraal van de individualistische zelfbeschikking lijdt aan een grandioze zelfoverschatting en blijft tegelijk steken in het beklemtonen van de negatieve vrijheid. De filosofische levenskunst houdt een appel in tot positieve vrijheid en tot een sociaal humanisme. Levenskunst vereist zelfkennis, waardeoriëntatie en handelingsbekwaamheid; ze vraagt zelfdiscipline en experimenteren met zichzelf. Daarin is een belangrijke rol weggelegd voor de vriendschap, maar ook voor een geëngageerd leven gericht op een rechtvaardige samenleving. Die levenskunst situeert zich uitdrukkelijk binnen de antieke Griekse levensbeschouwelijke traditie hernomen bij Michel de Montaigne en Friedrich Nietzsche, en recent terug in de belangstelling gebracht door Michel Foucault en diens leermeester Pierre Hadot.

Negatieve vrijheid, 'kunnen doen wat je wil', is niet genoeg. Waar het op aankomt, is positieve vrijheid, authenticiteit, een levenswijze waarin je 'jezelf als het ware uitvindt', 'je eigen wezen uitdrukt', 'jezelf in beheer neemt'. De aanbevelingen voor dat werken aan jezelf in functie van levenskwaliteit blijven evenwel zeer formeel en verschillen dan ook nauwelijks van de slogans van de populaire levenskunst van het zelfmanagement. Dat heeft te maken met een problematische opvatting over die positieve vrijheid zelf, over de gerichtheid op waarden die ze veronderstelt. De centrale vraag die hier opduikt, is: Wat is de verhouding van het ik tot de waarden waarop het is gericht? Die waarden, zo zegt Dohmen, tellen pas als ik die belangrijk vind en als ik ze in concrete omstandigheden van toepassing vind. Maar komt de waarde van die waarden ook van het ik? Is het niet veeleer zo dat waarden pas echt waarden zijn als ze zich aan mij als waardevol openbaren? Pas dankzij hun oplichten als waarde voor mij, kan ik ze echt belangrijk vinden en kan ik ze in concrete omstandigheden als van toepassing zijnde beoordelen. Als ik me waarden eigen maak, gebeurt dat niet vanuit het niets. Ik kan waarde(n) niet scheppen, zelfs niet in een discussie met anderen. Alleen als er openbaring van waarde (donation) is gebeurd, kan er echt positieve vrijheid – dat wil zeggen ver-antwoord-elijkheid – zijn. Pas dan is er authentiek beslissen en handelen, dat wil zeggen adequaat antwoord geven op het verschijnen van de waarde.

Paradoxaal genoeg, maar niet toevallig valt Dohmen op dit punt de humanistische denkers waarbij hij inspiratie zoekt, telkens weer af. Bertrand Russell wordt bekritiseerd omdat hij zelfvergetelheid ziet als centraal voor de authentieke persoonlijkheid. John Kekes zou het fout hebben omdat hij de rol van traditie en van meester(s) – de media waarlangs waarden zich openbaren – centraal stelt. En zelfs Pierre Hadot moet het ontgelden omdat hij het heeft over de 'verticale transcendentie' van de waarden: wat ik het openbarings- of gegevenheidskarakter van de waarden heb genoemd. Of je nu religieus of humanist bent, de verticale transcendentie van de waarden lijkt mij onontkoombaar voor een adequaat begrip van positieve vrijheid. Dohmen laat zich hier misleiden door Nietzsche.

De neohumanistische levenskunst lijkt me met een tweede diep probleem te worden geconfronteerd: het probleem van de mislukking en de dood waarover bij Dohmen weinig indringends te vinden is. Wat met de massa's mensen die vanuit het standpunt van de veeleisende levenskunst als afgeschreven kunnen worden beschouwd? Velen zijn zelfs 'born losers'. Vroeg of laat worden of zijn wij allemaal afgeschreven. Wat heeft het ideaal van de authenticiteit daarover te vertellen? Natuurlijk heeft niemand een perfect antwoord op dat soort vragen. Maar we kunnen niet ontkennen dat religie, en in elk geval de christelijke religie, op dat vlak iets ongelooflijks presteert: zij helpt ons tegelijk enigszins met mislukking en dood te leven én ons niet bij die afschrijvingen neer te leggen. De parabels van de verloren zoon en van het verloren honderdste schaap leren ons dat niemand, zelfs niet degenen die door eigen schuld in de marge zijn terechtgekomen, definitief verloren of afgeschreven zijn. Wij worden ook aangespoord niet te stoppen met het proberen van het onmogelijke: het verlorene, hoe afgeschreven ook, terug te zoeken en in de eer van de menselijke waardigheid te herstellen. Geen enkele rationele discussie over waarden kan de basis bieden voor een dergelijke levens- (en stervens)kunst.

JOEP DOHMEN, *Tegen de onverschilligheid. Pleidooi voor een moderne levenskunst.* Amsterdam, Ambo, 316 blz., € 19,95.
Bestellen kan via www.tertio.be.